

O IDEE

ANDREI PLEȘU

CARE NE

GABRIEL LIICEANU

SUCEȘTE

HORIA-ROMAN PĂTAPIEVICI

MINȚILE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Cuvânt înainte	
<i>Noua cortină de fier a memoriei</i>	7
ANDREI PLEȘU	
A treia zi a comunismului?	13
GABRIEL LIICEANU	
O idee care ne-a sucit mințile	55
Gânduri despre comunism	71
HORIA-ROMAN PATAPIEVICI	
Memoria divizată. Reflecții asupra comunismului: efectele lui și defectele noastre	105

CUVÂNT ÎNAINTE

Noua cortină de fier a memoriei

În 1946, Churchill rostea faimoasa frază „De la Marea Baltică la Adriatică, de la Szczecin la Trieste, o cortină de fier a coborât peste Europa“. În 1989, această cortină de fier s-a prăbușit. Pe harta Europei au reapărut Europa Centrală și Europa de Est. Geografia politică și culturală a Europei s-a recompus, ca într-un joc de puzzle. Occidentul a încetat să mai fie *toată* Europa, pentru că la Europa s-au adăugat țările fostului bloc comunist. A urmat declanșarea procesului de integrare în Uniunea Europeană a fostelor țări captive din Est. Esențialmente, integrarea a fost o integrare a Estului în Occident. Occidentul devenea astfel, pentru prima oară de la separarea Imperiului Roman în Imperiul de Apus și de Răsărit, *toată* Europa, încorporând ca Occident și fostul bloc comunist.

Dar, prin faptul că reunificarea s-a făcut exclusiv prin occidentalizarea resturilor europene,

procesul reunificării a declanșat și lăsarea unei noi cortine de fier, invizibile, care nu mai opune blocuri militare și regimuri politice adverse, ci menține în separare și stare de incomunicare blocuri de memorie și regimuri sufletești diferite. Noua cortină de fier nu divizează Europa pe o axă geografică (cum făcea cea veche, de la Szczecin la Trieste), ci trece prin sufletul fiecărui european, căruia îi divizează memoria și îi disociază sensibilitatea.

Oamenii de după fosta cortină de fier au alte amintiri, sunt marcați de alte traume, își amintesc diferit, suferă altfel și sunt în alt mod răniți sufletește decât oamenii din fostul Occident. Prin occidentalizarea resturilor europene, parte din memoria europeană, cea pe care a gestionat-o Occidentul, este comună. Cealaltă memorie, a comunismului și a traumei totalitare care durează nu un deceniu, ci o jumătate de secol, nu este însă comună. Pur și simplu, nici memoria, nici mărturia oamenilor din Est nu au fost primite în noua memorie colectivă a Europei, care a rămas esențialmente cea occidentală, de dinaintea căderii cortinei de fier. Noua cortină de fier marchează faptul că memoriile și sensibilitățile europene formate în timpul primei cortine de fier nu au fost unificate, ci au rămas separate.

Mecanismul a fost acesta. Coborârea cortinei de fier a identificat Europa cu Occidentul; ridicarea ei a restrâns Europa la Occident; cât timp

toată memoria europeană s-a refugiat în Occident (după căderea cortinei de fier), esticii s-au identificat cu memoria occidentală; iar când memoria europeană a fost redusă la memoria occidentală (după ridicarea cortinei de fier), esticii au început să simtă că în memoria noii Europe nu există o memorie est-europeană (și aceasta este noua cortină de fier a memoriei). Dar nu numai esticii sunt afectați. Noua cortină de fier trece cu adevărat prin fiecare european, deoarece fiecare european are o memorie, iar memoria europeană este divizată: hemiplegică, când europeanul este occidental; rănită și ignorată, când europeanul este estic.

Cândva, Bronisław Geremek, un estic, a cerut unificarea memoriei europene. Noi, esticii, avem această sensibilitate. Autorii acestei cărți au plecat de la ideea că divizarea memoriei europene este o consecință inevitabilă a inexistenței unei memorii comune. Iar cheia regăsirii unei memorii comune stă în gestionarea memoriei comunismului. Așa cum cheia primei unificări europene a fost învingerea fascismului și memoria comună care a rezultat de aici, cheia celei de-a doua unificări europene a fost prăbușirea comunismului și memoria comună care ar fi trebuit să rezulte de aici. Însă comunismul nu a fost învins (s-a prăbușit singur), iar memoria comunismului nu a devenit comună, e încă flotantă și bântuie ca un strigoi Europa.

Textele care sunt aduse laolaltă între copertele acestei cărți au fost scrise independent unele de altele. Unitatea lor spontană face din autorii lor niște veritabili estici. Problema comună este memoria comunismului, în Est, și refuzul ei, în Occident.

Andrei Pleșu disecă asimetria Est/Vest în ce privește memoria comunismului, constată refuzul memoriei Vestului de a prelua memoria Estului și face demonstrația aberației credinței idealiste în comunism.

Gabriel Liiceanu face anatomia ideii comuniste, care a sucit și continuă să sucească mințile oamenilor, propunând o reflecție asupra constituirii memoriei ororii și o meditație asupra dificultății de a o mărturisi.

Horia-Roman Patapieviți analizează prejudecățile cu care mintea occidentală refuză memoria estică a comunismului și propune o reflecție asupra efectelor pe care dictatura totalitară le-a avut asupra defectelor noastre.

Toate cele trei contribuții sunt solidare în credința că problema *memoriei* comunismului este problema centrală a unificării conștiinței europene.

Autorii

Andrei
Pleșu

A treia zi a comunismului?¹

În primul rând, o explicație în legătură cu titlul anunțat al conferinței mele: *A treia zi a comunismului?* E rezultatul unei întâlniri pe care am avut-o în 1992 cu o cărțuție de 100 de pagini, a unui autor francez, antropolog și vechi membru al Partidului Comunist Francez. Numele lui este Emmanuel Terray, iar cartea purta titlul *Le troisième jour du communisme*, fără semnul întrebării. Ideea acelei cărți era că, așa cum Iisus a înviat a treia zi după ce a fost înmormântat, așa o să învie și comunismul, după ce în 1989 a primit o lovitură dură. Dl Terray dădea această veste ca pe o veste bună. La

1. Conferință susținută pe 10 iulie 2007 la Școala de Vară de la Sighet și publicată în Romulus Rusan (ed.), *Școala Memoriei 2007*, Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, Fundația Academia Civică, 2008, pp. 60–87. (Autorul își cere scuze pentru unele neglijențe stilistice rezultate din oralitatea textului.)

capătul lecturii, mi-am pus întrebarea cum arată biografia cuiva care în 1992 putea fi încă sedus de gândirea comunistă. Mi-am repus această întrebare în ultimele luni, când am constatat că există și în România o generație, printre ai cărei reprezentanți se găsesc simpatizanți ai marxismului, ba chiar ai comunismului. Cum se explică faptul că, la numai 17 ani după căderea regimului comunist, el recuperează ceva din seducția originală? Comunismul nu pare să fie compromis. Sunt foarte puțini oameni dispuși să spună cu voce tare: „am fost nazist în tinerețe“; însă oameni care să spună „am fost comunist în tinerețe, știu că s-au făcut greșeli, dar ideea rămâne încă foarte atrăgătoare“ există. Printre tinerii pe care i-am întâlnit – unul e deja vedetă de televiziune – simpatia pentru comunism, cu punerea între paranteze a istoriei românești a comunismului, admisă ca fiind oarecum neplăcută, a ajuns să aibă un aer *trendy*. De unde vine asta?

O să vă spun mai întâi cum s-a produs „contaminarea“ lui Emmanuel Terray, fiindcă e semnificativă, și după aceea o să ne gândim și la ce se întâmplă astăzi. Cum a început dl Terray? Biografia lui e tipică. Întâi, foarte de tânăr, s-a înfuriat. Ca să ajungi comunist, e musai să te înfurii, să debutezi într-o stare de iritare. E foarte ușor să faci asta, pentru că sunt foarte multe

lucruri iritante în jurul tău. În primul rând, părinții. Simți nevoia să te răfuești cu ei, să te distanțezi de ei, să le pui o etichetă infamantă. Părinții sunt, în genere, enervanți. Ei sunt conservatori, burghezi, mic-burghezi, ipocriți, filistini, își pierd idealurile de tinerețe, sunt pisălogi și plicticoși. Dl Terray spune în cartea lui că s-a format în anii '50 și vorbește despre „chipul hidos“ al Franței în anii '54-'62. Problema lui era atunci că Franța se angajase în acțiuni colonialiste în Algeria, Indochina, Tunisia, ceea ce i se părea inadmisibil. Intrarea lui în politică a început în momentul în care a participat pentru prima oară la o reuniune având ca temă amnistierea condamnaților politici malgași. De asemenea, s-a discutat despre salariile mici din Maroc.

Eu știu că asemenea idei pot obține adeziunea unor tineri din cauza generozității vârstei. Imediat ei vibrează când cineva suferă. Pe de altă parte, nu vă ascund că mi-e greu să îmi închipui cum, brusc, un tânăr de 19-20 de ani nu mai poate să doarmă din cauza salariilor mici din Maroc. Avem de-a face cu un tip de militanțism abstract. Ai ideea că trebuie să faci ceva, să pui umărul la ceea ce se întâmplă. La această idee misionară, oarecum livrescă, se adaugă și influența unor propagandiști versați care se apropie de marfa asta foarte fragedă a tinerilor,